

Електронске књиге и нова димензија читања

УДК 004.738.5:655.41

САЖЕТАК: Развој технологије допринео је томе да се број књига у електронском формату свакодневно увећава. Приступ електронским књигама омогућавају, бесплатно или уз новчану надокнаду, издавачи и дистрибутери електронских издања. У Србији постоји неколико издавача који се баве издавањем књига у електронском формату, а приметан је и пораст дигиталних библиотека које омогућавају приступ електронским књигама. Електронске књиге могу се читати на рачунарима, лаптоповима, таблетима и паметним телефонима, али су за дуже читање најпогоднији читачи електронских књига. Једноставан приступ, двадесетчетворочасовна доступност, економичност у смислу цене и простора и друге предности електронских књига доприносе повећању читалачке публике.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: дигитализација, електронска књига, електронско издаваштво, уређаји за читање електронских књига, читање.

РАД ПРИМЉЕН: 25. март 2016.

РАД ПРИХВАЋЕН: 07. мај 2016.

Гордана Недељков

gordana.nedeljkov06@gmail.com

Андрићев институт, Вишеград

1. Увод

Књига је током свог вишевековног трајања мењала свој физички облик, али не и сврху. Одувек је служила као инструмент за бележење, чување и преношење знања и информација. Према дефиницији Унеска књига је „непериодична штампана публикација од најмање 49 страна које не подразумевају корице“.¹ У Енциклопедији Британика наведено је да књига представља инструмент комуникације, при чему се књига посматра као писана или штампана порука одређене дужине, намењена јавном коришћењу и забележена на материјалу који је довољно издржљив да омогући лако преношење.²

¹ Business dictionary, <http://www.businessdictionary.com/\unhbox\voidb@x\hbox{definition}/book.html>, приступљено 14. IV 2016.

² Encyclopedia Britannica, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/73295/book>, приступљено 21. III 2016.

Књиге су данас најчешће заступљене у штампаном облику, али се све чешће појављују и у дигиталном формату. Електронске књиге најрадије прихватају нове генерације, али и старији корисници, нарочито они којима коришћење рачунара и нових информационих технологија није страно, све чешће показују интересовање за читањем књига у електронском облику.

Како се може приступити електронским књигама, каква је разлика у читању електронских и штампаних формата књиге и које су предности и мане електронских у односу на штампана издања, нека су од питања којима ћемо се бавити у овом раду. Осим тога, у раду ће бити речи о електронском издаваштву и дигиталним библиотекама у Србији и у свету, о уређајима за читање електронских књига и променама које су настале у самом процесу читања.

2. Појам и настанак електронских књига

Под електронским књигама подразумевају се монографске публикације које постоје истовремено на папиру и у дигиталној форми или само у дигиталној форми. Развој технологије допринео је томе да се број електронских књига свакодневно увећава. Електронске књиге се најчешће дистрибуирају на компакт дисковима и преко мреже, а читају се на рачунару, мобилним уређајима или тзв. читачима електронских књига. Првобитна замисао постојања књига у електронском облику била је да се помоћу њих омогући остављање коментара на прочитани текст и комуникација са аутором (**Васиљевић, 2006**). Ипак, како наводи ауторка горепоменутог рада, ова идеја није заживела, а електронске књиге наставиле су да постоје имајући у суштини исту функцију као и књиге у штампаној форми – као средство за преношење информација и знања, али сада на бржи и једноставнији начин. Са развојем електронских књига дошло је до промене у самом процесу читања, а позитивни аспекти тих промена препознати су у литератури и потврђени у пракси што је допринело повећању популарности књига у електронском облику.

У терминологији енглеског језика постоје два појма која се односе на дигиталне књиге и који објашњавају како су настале: „born-digital“ и „made-digital“.³ Термин „born-digital book“ односи се на књиге које су оригинално настале у дигиталном облику. Прва књига која је објављена само у електронском облику била је роман „Riding the Bullet“ америчког аутора Стивена Кинга, објављен у марту 2000. године (**Трифунувић, 2005**). Други термин, „made-digital“, подразумева књиге које су из штампане верзије претворене у

³ У преводу на српски IFLA/UNESCO Манифеста за дигиталне библиотеке користе се термини „изворно дигитално рођени“ и „дигитализовани“ садржај.

електронску. Процес дигитализације, односно „преношење књиге из штампаног или рукописног у машински читљив облик уз употребу нарочитих хардверских и софтверских решења“ (Вранеш и Марковић, 2008), подразумева сложени скуп послова који обухватају одабир грађе, саму дигитализацију штампаног издања, обраду и обележавање текста да би се учинио претраживим и чување књиге на неком медијуму или на серверу у одређеном формату. Поред општих формата за документа у електронском облику, као што су ASCII, HTML и PDF, који могу да се користе и за електронске књиге, специјализовани формати књига у електронском облику су ePub, Mobi, Nook и други.

3. Како до електронских књига?

3.1 Дигиталне библиотеке и издавање електронских књига

Књиге у дигиталном облику могу се наћи као део пројеката дигитализације, у дигиталним библиотекама широм света. Дигитална библиотека је збирка дигиталних објеката потврђеног квалитета, који су, уз употребу нових технологија, створени или прикупљени и организовани у складу са међународним принципима и стављени на располагање корисницима (IFLA/UNESCO, 2010). Већи део публикација у дигиталним библиотекама налази се у отвореном приступу, који подразумева да „сваки корисник који има право приступа интернету има право да чита, преузима, чува, штампа и користи дигитални садржај радова објављених у отвореном приступу, са једином обавезом да их коректно цитира“ (Филипи-Матутиновић, 2013). У свету је пракса да аутор потписивањем лиценце даје пристанак на отворени приступ своје делу. Слободан приступ електронским књигама у пуном тексту омогућавају ОА (Open Access) базе података, а неке од њих су: Project Gutenberg, Google Books, Europeana, Open Library, Internet archive, Digital Public Library of America, Daily Lit, Classic Reader и National Academic Press.

Приступ електронским књигама омогућавају, такође, издавачи и дистрибутери електронских издања, бесплатно или уз новчану надокнаду. Електронске књиге се набављају путем претплата или путем лиценци било да се ради о једном наслову или о пакету. Од комерцијалних добављача електронских књига најпознатији су: Questia, netLibrary, ebrary, Oxford Reference Online, Springer, Elsevier, ScienceDirect, EBSCO и Emerald.

Ниво доступности и услови приступа електронским књигама зависе од добављача и од ауторских права. Приликом издавања електронских књига мора се водити рачуна о поштовању ауторских права, као и када се ради о класичном штампаном издању. Издавачке куће специјализоване за издавање електронских

књига често објављују управо она издања којима су истекла ауторска права. Уколико то није случај, издавање електронских књига подложно је закону о ауторском праву земље на чијој територији се публикација издаје. Већина земаља пружа заштиту и страним ауторима, односно носиоцима ауторских права, уколико они долазе из земље која је потписница неког од међународних уговора у области ауторских права. Један од таквих уговора је Бернска конвенција, глобални споразум о заштити ауторских права на интернету, према којој национални закони сваке земље подразумевају аутоматску заштиту за ауторска дела, у складу са законом земље потписнице. Србија је једна од земаља потписница Бернске конвенције, а о ауторским правима у Србији се додатно може информисати у Закону о ауторском и сродним правима.

3.2 Електронске књиге у свету

Први пројекат који је омогућио приступ књигама у електронском формату представља Пројекат Гутенберг,⁴ са мисијом да подстиче стварање и дистрибуцију електронских књига. Покретач овог пројекта био је Мајкл Харт који је још 1971. године почео да дигитализује текстове који не подлежу ауторским правима и да их прво поставља на сервере, а касније и на интернет. Временом се број дигитализованих књига повећавао, да би данас на сајту пројекта било постављено преко 50.000 електронских књига. Све књиге које су укључене у Пројекат Гутенберг су у пуном тексту и у потпуности претраживе. На почетној страници Пројекта Гутенберг наводи се да је коришћење дигитализованих књига у складу са Законом о ауторским правима у Сједињеним Америчким Државама, а да су корисници из других земаља у обавези да провере закон о ауторским правима у својој земљи пре преузимања и дистрибуције књига.

Пројекат дигитализације европске културне баштине под називом Еуропеана⁵ покренут је са идејом да се омогући слободни приступ дигитализованом садржају, заштита културног блага и размена идеја и информација. Преко портала Еуропеане могућ је приступ преко 24 милиона докумената у дигиталном облику, међу њима и електронским књигама. Број партнера и количина доступног садржаја на порталу Еуропеана свакодневно расте.

Google books⁶ омогућава претраживање и приступ књигама у електронском облику. Видљивост добијених резултата претраживања и доступност зависе од ауторских права. Уколико су ауторска права истекла или су дата компанији

⁴ Пројекат Гутенберг, <http://www.gutenberg.org/>, приступљено 23. III 2016.

⁵ Еуропеана, <http://www.europeana.eu/portal/>, приступљено 14. IV 2016.

⁶ Google books, <https://books.google.com/>, приступљено 11. IV 2016.

Google books и књига се налази на интернету као јавно добро, могуће је преузимање књиге у целости. У другим случајевима, аутор или други носилац ауторских права одређује ниво доступности публикације. У оквиру овог пројекта постоји сервис Google Books Library Project који као резултат претраге даје библиографске податке о књизи и, уколико је књига заштићена ауторским правима и недоступна за преузимање, везе ка интернет продавницама где се књига може купити и библиотекарима у којима се књига може позајмити.

Open Library⁷ представља базу података у којој се налазе везе које воде до више од милион електронских књига. Одређени број књига је у слободном приступу, а постоји и опција позајмљивања књига из онлајн библиотеке.

Поменуће базе података садрже тематски разноврсне електронске књиге, те се поред дела класичне и савремене књижевности у њима могу наћи и књиге из различитих научних области. На тај начин, постављањем дигиталног садржаја на мрежу, корисницима широм света је омогућено да брзо и једноставно дођу до потребне литературе коју ће користити за учење, истраживање или читање из забаве.

3.3 Електронске књиге у Србији

Данас велики број установа културе и образовања у Србији има своју дигиталну библиотеку или дигитални репозиторијум на интернету, који омогућава приступ књигама у електронском формату (IFLA/UNESCO, 2010). Ове базе података углавном настају дигитализацијом библиотечких збирки или постављањем електронских издања ових установа на мрежу и углавном се налазе у слободном приступу.

Први подухват покренут са циљем омогућавања приступа књигама у дигиталном формату у Србији био је Пројекат Растко, као српска верзија Пројекта Гутенберг. Пројекат Растко представља својеврсну онлајн библиотеку сачињену од књига из научних области и уметности које припадају српској и сродним културама, са циљем да се културна добра учине доступним домаћој и међународној јавности. На интернет презентацији пројекта наводи се да је овај подухват „непрофитан, невладин и волонтерски, а остварује се добровољном делатношћу појединаца и установа које се у ширем смислу баве проучавањем, развојем и очувањем српске културе“,⁸ као и да је дигитализација књига извршена у складу са ауторским правима. Идеја о оснивању пројекта настала је 1994. године, а септембра 1997. пројекат је почео са јавним радом. Дигитална библиотека Растко данас садржи велики број књига у електронском формату,

⁷ Open Library, <https://openlibrary.org/>, приступљено 11. IV 2016.

⁸ Пројекат Растко: библиотека српске културе, <http://www.rastko.rs>, приступљено 22. III 2016.

у слободном приступу и са потпуно претраживим текстом. Што се ауторских права тиче, на сајту пројекта се наводи да је обим коришћења ауторских садржаја одређен дозволама носилаца ауторских права, што је дефинисано писаним споразумом, усклађеним са националном и међународном правном регулативом о ауторским правима. Временом је Пројекат Растко проширен и данас су у њега укључене и друге земље које дигитализују и постављају на мрежу електронске публикације које се односе на Србију и српску културу или се ње непосредно тичу. На тај начин читав пројекат је обogaћен и популаризован и ван граница Србије. Као део пројекта постоје: Пројекат Растко Темишвар: библиотека културе Срба у Румунији, Пројекат Растко Будимпешта-Сент Андреја: библиотека културе и традиције Срба у Мађарској, Пројекат Растко Кијев-Лавов: библиотека украјинско-српских културних веза, Пројекат Растко Бугарска: библиотека бугарско-српских културних веза и други.

Дигитална библиотека Филолошког факултета Универзитета у Београду⁹ настала је дигитализовањем издања Факултета, а тренутно је чини више од 107.000 страница дигитализованог материјала монографских и периодичних публикација. Библиотека је оформљена као подршка учењу на даљину и намењена је студентима, наставницима и истраживачима, а њен садржај је претражив по аутору, наслову, стручној и предметној класификацији и по свакој речи из текста.

Дигитална Народна библиотека Србије¹⁰ сачињена је од неколико збирки књига, часописа, фотодокумената и друге врсте грађе из фондова Народне библиотеке Србије, са циљем да омогући отворен приступ знању и информацијама. Део ове библиотеке је Српска дечија дигитална библиотека са 127 књига за децу, које су дигитализоване у склопу пројекта Међународна дечија дигитална библиотека.¹¹

Пројекат Антологија српске књижевности¹² има за циљ да свим заинтересованим читаоцима широм света учини лако доступним најзначајнија дела српске књижевности. Све књиге дигитализоване су поштујући ауторска права. Одабир књига начинио је Учитељски факултет Универзитета у Београду, а дигитализацију је извршио Мајкрософтов Центар за развој софтвера у Београду. Међу 130 бесплатно доступних књига могу се наћи дела Радоја

⁹ Дигитална библиотека, Филолошки факултет, <http://www.fil.bg.ac.rs/lang/sr/biblioteke/digitalna-biblioteka/>, приступљено 21. III 2016.

¹⁰ Дигитална Народна библиотека Србије, <http://www.digitalna.nb.rs/>, приступљено 21. III 2016.

¹¹ Међународна дечија дигитална библиотека, <http://en.childrenslibrary.org/>, приступљено 22. IV 2016.

¹² Антологија српске књижевности, <http://www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/>, приступљено 23. III 2016.

Домановића, Лазе Костића, Десанке Максимовић, Јована Стерије Поповића и других српских аутора. Захваљујући постојању електронске верзије ових књига, које се користе и као школска лектура, омогућен је бржи и истовремени приступ публикацији од стране већег броја корисника, чиме се решава проблем недовољног броја примерака књиге.

Приступ електронским садржајима који нуде неки од комерцијалних добављача у Србији је омогућен посредством Конзорцијума библиотека Србије за обједињену набавку (КоБСОН) који је оформљен 2002. године као једна од првих иницијатива за омогућавање приступа научним информацијама у електронском облику.¹³ КоБСОН је најпре био усмерен ка набавци електронских часописа, а касније је увео и могућност приступа књигама у електронском формату. Приступ електронским публикацијама преко КоБСОН-а има своја ограничења: може им се приступати са академске мреже, из институција чији је оснивач Влада Републике Србије и које су у надлежности Министарства културе, или, под посебним условима, од куће. У 2016. години посредством КоБСОН-а корисницима из Србије доступно је скоро 160.000 електронских књига из различитих научних области, од добављача Springer, EBSCO eBook, Google Books, Pub Med, ScienceDirect, Cleveland Medicine Index, DOAB и Hein on Line.

Иако је тржиште издавања електронских књига у Србији још увек недовољно развијено, ипак су направљени одређени помаци по том питању те данас код нас постоји неколико издавача који се баве издавањем књига у електронском формату. Један од првих издавача искључиво електронских књига у Србији била је издавачка кућа NM Libris, основана 2013. године. Функционисала је на следећи начин: део књига био је бесплатно доступан свима, а прављењем корисничког налога и плаћањем чланарине корисник је добијао могућност приступања и преузимања свих књига које су се налазиле на сајту. Поред тога, корисник је могао да направи своју библиотеку и да у њој организује књиге по својој жељи. Тренутно је сајт ове издавачке куће ван функције из непознатих разлога.

Српским издавачима електронских књига прикључила се и издавачка кућа Воока са два наслова: „У потпалубљу“ Владимира Арсенијевића и „39 песама“ Небојше Кривокуће, који су постављени на неколико сајтова специјализованих за продају електронских књига. Воока је најавила издавање и других књига у електронском формату.¹⁴ Издавачка кућа Архипелаг 15. маја 2014. године на своје сајту објавила је вест о покретању електронске издавачке делатности

---

¹³ Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку, http://kobson.nb.rs/kobson/o_konzorcijumu.1.html, приступљено 21. III 2016.

¹⁴ Издавачко предузеће Воока, <http://www.booka.in/knjige/ebooks>, приступљено 21. III 2016.

у серији названој е-Архипелаг, уз навођење да је књига „текст који читамо и то је неупоредиво важније од самог облика којим се тај текст посредује до читалаца“.¹⁵ За сада је објављено осам електронских књига, а план је да се настави са објављивањем других наслова. Компанија Media Art Content DOO из Новог Сада такође се бави издавањем електронских књига у Србији.¹⁶ На своме сајту имају одређени број наслова, који се могу купити преко иностраних комерцијалних дистрибутера.

Иако, поред наведених, и други издавачи у Србији своју издавачку делатност проширују са штампаних на електронска издања, електронско издаваштво у Србији још увек није у потпуности заживело. О томе сведочи покушај претраге узајамног каталога Виртуелне библиотеке Србије у оквиру основног и изборног претраживања у потрази за подацима о књигама издатим у електронском облику. На овај начин није било могуће доћи до података који су нас занимали јер у сегментима основног и изборног претраживања у каталогу ВБС не постоји опција претраживања искључиво књига у електронском формату. Једина могућност је претрага у оквиру командног претраживања при чему је потребно направити посебан сложен упит. Претраживањем узајамног каталога упитом ЕА="*" /mon добија се 10.648 публикација у електронској форми, међу којима и публикације на страним језицима, докторске дисертације и дигитализовани стари фонд. У покушају да дођемо до податка о електронској издавачкој делатности у Србији у протеклих 15 година, сузили смо претрагу и употребили упит (ЕА="*" /mon and LA=(sec or srp) and PY=20*) not TI=doktorsk*. На овај начин добијено је 1690 резултата, односно толико монографских публикација у електронском облику издатих на српском језику од 2000. године до данас. Резултати претраге укључују, осим електронских књига, и каталоге, водиче и разна друга документа у електронској форми, а везе уз сваки добијени резултат воде до публикација које се налазе на мрежи. Оваквом претрагом могуће је донекле стећи увид у стање електронског издаваштва у Србији и пратити његов развој.

4. Уређаји за читање електронских књига

Да би могле да се користе, електронске књиге захтевају поседовање одговарајућег уређаја и софтвера. У раду „Електронске публикације и библиотеке – пресек стања“ говорећи о електронским књигама аутор наводи да

¹⁵ Издавачка кућа Архипелаг, <http://www.arhipelag.rs/arhipelag-magazin/gojko-bozovic-magazin-3/>, приступљено 22. III 2016.

¹⁶ Media Art Content LTD, <http://www.elektronske-knjige.org/>, приступљено 21. III 2016.

је „стално присутна и нека врста отпора према овој врсти публикација, будући да технологија још није на ступњу који би омогућио дуже и конформније читање“ (Васиљевић 2006). Са напретком технологије, ситуација се по том питању у међувремену променила. Електронске књиге могу се читати на рачунарима, лаптоповима, таблетима и паметним телефонима, а наведени уређаји сасвим добро могу послужити за краће читање. За дуже читање препоручују се уређаји који су примарно замишљени као електронски читачи књига. Са све развијенијим електронским читачима, читање електронских књига не разликује се много од читања штампаних издања. Ови уређаји омогућавају чување великог броја књига, које корисник у сваком тренутку може понети са собом и које може поделити са другима. Електронске књиге и читаче све чешће користе истраживачи и научни радници који су увидели предности оваквог начина читања и истраживачког рада (Nehring, 2013). Наиме, људима који добар део свога времена због посла проводе у путовању, практичније је да електронски читач напуне потребним књигама него да са собом носе неколико књига у штампаном издању.

У зависности од произвођача и модела, електронски читачи књига имају различите карактеристике. Постоје једноставни модели који омогућавају пребацивање књига са рачунара у одређеном формату, формирање личне библиотеке, претраживање текста и прављење белешки. Електронски читачи су путем мреже повезани са специјализованим е-продавницама у којима корисници могу куповати књиге, обично по нижој цени од штампане верзије. Поред оваквих једноставних, постоје и напреднији уређаји за читање који више имају карактеристике таблет рачунара и паметних телефона. Овакви уређаји садрже додатне апликације од којих неке нису намењене за читање (на пример, апликација за слушање радија или играње игрица). Пракса показује да овакви, напреднији уређаји, нису најбољи избор за читање књига у електронском формату, јер су они, фокусирајући се на додатне карактеристике, изгубили на квалитету када је реч о ономе што би примарно требало да буду – средства која ће омогућити што једноставније читање књига у електронској форми. Уређаји које су корисници оценили као најадекватније за дуже читање подржавају тзв. технологију електронског мастила. Ова технологија одаје утисак читања са папира, те се током читања не замарају очи као што се дешава код дужег читања са екрана монитора или таблета. Такође, овакав екран омогућава читање у мраку и на сунчевој светлости, без појављивања одсјаја и без треперења екрана. Предност технологије електронског мастила јесте боља издржљивост батерије, за разлику од уређаја који не користе ову технологију. Данас су на тржишту доступни уређаји са обичним екраном, као и они са екраном осетљивим на додир.

Данашњи електронски читачи појављују се у различитим облицима и са разним карактеристикама, па корисници могу да између разноврсних модела изабере онај који највише одговара њиховим потребама. Што се тиче набавке уређаја за читање електронских књига у Србији, у неким продавницама се могу пронаћи одређени модели са различитим спецификацијама и по различитим ценама, али понуда је далеко од широке и разноврсне. Друга могућност набавке је онлајн куповина електронских читача из неке продавнице у иностранству. Као алтернатива набавци специјализованог уређаја за читање електронских књига, јавља се могућност читања са рачунара, таблета или паметног телефона. Данас постоји велики број апликација које омогућавају читање књига са наведених уређаја, који поред тога омогућавају манипулацију књигама и текстом унутар њих.¹⁷ Ове апликације донекле олакшавају иначе напорно читање са рачунара, али за најудобније читање књига у електронском формату свакако се препоручује електронски читач.

5. Предности и мане електронских књига и нови приступ читању

Научници и истраживачи желе брз и једноставан приступ информацијама а то им омогућавају управо електронске књиге. Нове генерације очекују да сву потребну литературу могу да пронађу онлајн (Adema, 2012). Двадесетчетворочасовна доступност једна је од предности електронских издања наспрам штампаних. Публикација у електронском облику која је постављена на интернет моментално постаје доступна свима. Неограничени број корисника може у исто време да чита електронску књигу, не морајући притом физички да буде присутан у библиотеци. Проблем недостатка довољног броја примерака публикације овим путем је решен.

Корисници се опредељују за читање електронских књига због тога што оваква издања не захтевају много простора за складиштење. Са појавом мобилних уређаја за читање, тзв. електронских читача, читање је добило нову димензију. Сада је могуће понети велики број књига свуда са собом. Поред тога, текст у електронском облику може се претраживати,¹⁸ могу се уређивати величина и фонт слова према личном укусу, а хиперлинкови могу да упућују са једне стране на другу (Трифуновић, 2005). У електронским књигама могу се правити белешке у тексту, а неки од електронских читача у себи садрже практичне електронске речнике.

¹⁷ Неке од таквих апликација су: Wattpad, Amazon Kindle, FBReader и Kobo eBooks.

¹⁸ Један од најзаступљенијих формата за кодирање електронских књига који омогућава да електронске књиге у пуном тексту буду у потпуности претраживе је међународни формат TEI (Text Encoding Initiative).

Електронске књиге могуће је брзо размењивати, копирати и пребацити са једног уређаја на други. Као једна од предности електронских књига наводи се и њихова економичност и еколошка прихватљивост, јер њихово издавање не захтева потрошњу папира. Дигитализација штампаних издања омогућава презервацију и заштиту старе и ретке књиге и других публикација од честе и интензивне употребе. Осим тога, електронска издања старих и ретких књига неретко су једини начин да се широј јавности презентује национално и међународно културно наслеђе.

Мане које се приписују књигама у електронском формату више се односе на уређаје за њихово читање, него на саме публикације у електронском облику. Као једна од тих мана наводи се немогућност удобног читања током дужег временског периода. Читање књиге са рачунара отежавајуће је због реметилачких фактора као што су разне друге отворене апликације, прозори на рачунару и слично, који скрећу пажњу са самог процеса читања (Pettigrew, 2015). Преласком са монитора рачунара на електронске читаче књига, где су реметилачки фактори искључени или барем сведени на минимум, и ове замерке полако нестају.

У зависности од произвођача и модела уређаји за читање електронских књига подржавају само неке од формата па се то може сматрати ограничењем приликом коришћења електронских књига. Међутим, данас се на интернету могу пронаћи разноврсне апликације које читају различите формате електронских књига, те је стога ово ограничење такоређи занемарљиво. Програми као што су Calibre¹⁹ и Sumatra PDF²⁰ врло су једноставни за коришћење, а поред могућности пребацавања е-књига из формата у формат, корисницима омогућавају да креирају своју виртуелну библиотеку и да у њој манипулишу књигама. Батерија на читачима електронских књига може да траје прилично дуго и да издржи много сати читања.

Појава и коришћење електронских књига утицале су и на сам процес читања. Више аутора заступа став да се електронске књиге могу ефикасно користити у циљу промоције читања (Weber and Cavanaugh, 2006) и информационог описмењавања деце школског узраста (Schiemann, 2016). Књиге су данас, посредством интернета, доступније више него икад и сматра се да то може да допринесе „производњи“ читалаца који ће читати веома разнолика штива (Pettigrew, 2015) и повећавању свеукупне читалачке публике.

Првобитно замишљене као непосредна веза између аутора и читалаца, електронске књиге допринеле су развоју других врста интеракције. Иновације у области технологије допринеле су развоју тзв. интерактивних електронских

¹⁹ Calibre e-book management: <http://calibre-ebook.com/>, приступљено 22. III 2016.

²⁰ Sumatra PDF, <http://www.sumatrapdfreader.org/free-pdf-reader.html>, приступљено 22. III 2016.

књига, које омогућавају висок ниво интеракције између корисника, текста у електронском облику и дигиталног окружења (Bozkurt and Bozkaya, 2015). Поред креирања бележака у тексту електронски читачи нуде могућност брзог дељења забележеног садржаја путем интернета и друштвених мрежа, размену мисли и идеја и размишљања о прочитаном. На тај начин постиже се тренутна размена информација о прочитаном тексту, а читаоцима је, захваљујући праћењу садржаја који су креирали други, омогућено да на једноставнији начин изаберу адекватну литературу за читање и истраживачки рад (Софронијевић, 2015).

Књиге у електронском облику са својим карактеристикама допринеле су већој повезаности самог читаоца са текстом који чита. Аутори електронске књиге називају „прилагодљивим“, а као карактеристике њихове прилагодљивости наводе могућност подешавања величине текста, подвлачење, писање забелешки, интерактивне речнике и поседовање софтвера за читање наглас.²¹ Велика меморија електронског читача омогућила је читаоцу да своју библиотеку може увек и свуда да носи са собом уместо да буде ограничен на само неколико књига које може да има у сваком тренутку при руци. Захваљујући напредној технологији коју користе, уређаји за читање електронских књига практични су за свакодневно читање, јер се могу користити у различитим условима.

6. Закључак

С обзиром на то да живимо у времену када је технологија присутна у скоро сваком сегменту живота, њен утицај на активности као што је читање био је очекиван. Дигитално окружење допринело је промени у процесу читања тиме што је омогућило повезивање у мреже знања и информација, међусобну комуникацију читалаца и ближу везу са самим текстом који се чита. Све већи број електронских књига, прихватљива цена, лакши и једноставнији приступ и све напреднији електронски уређаји за читање, допринеће њиховој већој дистрибуцији и коришћењу. Поред предности као што су једноставан приступ, двадесетчетворочасовна доступност и економичност у смислу цене и простора, утицаће на то да се број људи који читају електронске књиге повећа, што ће допринети повећању укупне читалачке публике.

²¹ Софтвер за гласно читање електронских књига прилагођени су за читање на енглеском језику. Понеки софтвер такође омогућава читање текста на српском језику, али оно још увек није на задовољавајућем нивоу: речи се неразговорно изговарају и тешко се може пратити.

Литература

- Adema, Janneke. "On open books and fluid humanities". *Scholarly and Research Communication*, vol. 3, number 3 (2012):16, приступљено 12. IV 2016, <http://src-online.ca/src/index.php/src/article/view/92/107>.
- Bozkurt, Aras and Mujgan Bozkaya. "Evaluation criteria for interactive e-books for open and distance learning". *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, vol. 16, number 5 (2015):58–82, приступљено 24. IV 2016, https://www.academia.edu/16304364/Evaluation-Criteria_for_Interactive_E-Books_for_Open_and_Distance_Learning.
- Филипи-Матутиновић, Стела. *Ауторска права за библиотекарe: приручник*. Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, 2013.
- IFLA/UNESCO Manifesto for Digital Libraries, 2010. приступљено 13. IV 2016, <http://www.ifla.org/publications/iflaunesco-manifesto-for-digital-libraries>,
- Nehring, Daniel. "How Useful are E-readers for Academic Reading, Really?" приступљено 24. III 2016, <http://www.socialsciencespace.com/2013/03/how-useful-are-e-readers-for-academic-reading/>, 2013.
- Pettigrew, Sarah Ellen. "The future of the book and the slow book movement" in *History of the book: Disrupting Society from Tablet to Tablet*, 139–159. Western Oregon University, 2015, приступљено 23. III 2016, http://digitalcommons.wou.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1014&context=history_of_book.
- Софронијевић, Адам. „Нова парадигма сарадње у библиотекама“, Докт. дисертација, Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 2015.
- Schiemann, Christopher. "E-books Can be a Great Choice for Middle Schoolers", in *School Library Journal*, February 2016, приступљено 14. IV 2016, <http://www.slj.com/2016/02/students/ebooks-can-be-a-great-choice-for-middle-schoolers/>.
- Трифунковић, Богдан. „Електронске књиге“. *Глас библиотеке*, бр. 12 (2005): 15, приступљено 21. III 2016, http://www.cacak-dis.rs/elektronska_izdanja/Glas_biblioteke_12/pdf_gb_12/Bogdan%20Trifunovic-Elektronske%20knjige.pdf.
- Васиљевић, Наташа. „Електронске публикације и библиотеке – пресек стања“. *Инфотека*, год. 7, бр. 1-2 (2006):75–80, приступљено 22. III 2016, http://infoteka.bg.ac.rs/pdf/Srp/2006/INFOTEKA_VII_1-2_Jun2006_75-80.pdf.
- Weber, Christine L and Terence W. Cavanaugh. "Promoting reading: Using ebooks with gifted and advanced readers". *Gifted Child Today*, year 4, vol. 29 (2006):56–63, приступљено 23. III 2016, <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ746309.pdf>.

Вранеш, Александра и Марковић, Љиљана. *Од рукописа до библиотеке : појмовник*. Београд : Филолошки факултет, 2008.